

A KATOLIKUS EGYETEMEK SZEREPE AZ EGYHÁZ MODERN KORI EVANGELIZÁCIÓS ÉS TUDOMÁNYOS MUNKÁJÁBAN*

SZUROMI Szabolcs Anzelm O.Praem.**

1. Bevezetés

„Hodierno quidem in mundo, qui adeo celeribus signatur progressibus scientiarum artisque technologiae, munera Universitatis Catholicae momentum sibi vindicant ac necessitatem usque maiorem. Inventa enim scientiarum et technologiae, si ex altera parte secum inferunt ingens rei oeconomicae et fabrilis augmentum, ex altera imponunt necessario respondentem *inquisitionem significationis*, ut reperta nova in verum singulorum hominum societatisque humanae totius simul sumptae bonum usurpentur. Si vero cuiusque est Universitatis officium talem conquirere significationem, Catholica insigniter vocatur Universitas ut huic respondeat necessitati: animus enim christianus eius sinit propria in studia eam inferre rationem moralem et spiritalem et religiosam necnon fructus scientiae technicaeque artis aestimare ex integrae personae humanae prospectu.”¹

* E tanulmány *A teológia és a kánonjog harmóniája* című munkám (Budapest, Szent István Társulat, 2020.) VII. fejezetének jelentősen átdolgozott változata. Készült a *Collegio S. Norberto*-ban (Róma), a *British Library*-ban (London), és az *International Canon Law History Research Center*-ben (Budapest).

** Egyetemi tanár, PPKE KJPI.

¹ IOANNES PAULUS II: Const. Ap. *Ex corde Ecclesiae* (15 aug. 1990). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 82. (1990) 1475–1509., nr. 7.

Ezekkel a szavakkal foglalja össze Szt. II. János Pál pápa (1978–2005) 1990. augusztus 15-én, az *Ex corde Ecclesiae* kezdetű apostoli konstitúció bevezetőjében a katolikus egyetemek működésének és küldetésének szükségességét. Az ilyen intézmény tehát alapvetően a világi tudományok művelésére kerül felállításra, hogy ezeken a területeken az „igazság ügyének” szentelje tevékenységét.²

A katolikus egyetem fogalma – különösen 1980-tól, a legfőbb egyházi hatóság folyamatos jogalkotásának köszönhetően³ – integránsan illeszkedik a II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúciójában,⁴ az Egyház kifejezett formában rögzített hármas feladatai közé, mint a „tanítói funkció” megvalósításának eszköze (pl. LG 25–28. pont). A II. Vatikáni Zsinatnak ezt a felosztását veszi át az 1983. január 25-én kihirdetett új Egyházi Törvénykönyv,⁵ amely azonban nem határozza meg a katolikus egyetem fogalmát.⁶ Ennek ellenére a hatályos Kódex a 807–814. kánonig szabályozza a katolikus egyetemek és más felsőoktatási intézmények kérdéskörére vonatkozó legalapvetőbb elveket, világosan megkülönböztetve azokat a szenttudományok oktatására létrehozott egyházi egyetemektől (vö. 815. kán.). A CCEO⁷ ugyanezt a kérdést a 640–645. kánonokban tárgyalja. A katolikus egyetemek működését rendező legkiemelkedőbb jogforrás jelenleg – a már idézett – *Ex corde Ecclesiae* kezdetű apostoli konstitúció.⁸ A Szentszék felügyelete alá tartozó felsőoktatási intézmények mindennapi működését egyetemleges szinten számos – a Nevelésügyi Kongregáció, majd a *Praedicate Evangelium* apostoli konstitúció hatálybalépése után (2022. március 19.)⁹ a Kultúra és Nevelés Dikasztériuma által kiadott – körlevél rendezi, továbbá a nevezett dikasztérium

² Patrick DE POOTER: L'université catholique: au service de l'Église et de la société. *Ius Ecclesiae*, Vol. 4. (1992) 45–78.

³ IOANNES PAULUS II: Alloc. (16 feb. 1980). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 72. (1980) 188–197.; IOANNES PAULUS II: Alloc. (26 mart. 1981). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 73. (1983) 275.

⁴ CONCILIIUM VATICANUM II: Const. *Lumen gentium* (21 nov. 1964). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 57. (1965) 5–75. A továbbiakban: LG.

⁵ *Codex Iuris Canonici*. Città del Vaticano, 1983. A továbbiakban: új vagy hatályos Kódex, vagy CIC (1983). Magyarul: *Az Egyházi Törvénykönyv*. Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta ERDŐ Péter. Budapest, Szent István Társulat, 2001.

⁶ ERDŐ Péter: *Egyházjog*. [Szent István Kézikönyvek 7.] Budapest, ⁵2014. 418–420.

⁷ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 82. (1990) 1033–1363. Magyarul: *Keleti Egyházak Kánonjainak Törvénykönyve*. Fordította: RIHMER Zoltán. Nyíregyháza, Szent Atanáz Görög Kat. Hittudományi Főiskola, 2012. A továbbiakban: CCEO.

⁸ Vö. ERDŐ Péter: A hittudományi képzés a Katolikus Egyházban. In: ERDŐ Péter (szerk.): *Az élő Egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*. Budapest, Szent István Társulat, 2006. 315–327., különösen 315–316.

⁹ FRANCISCUS: Const. Ap. *Praedicate Evangelium* (19 mart. 2022). Città del Vaticano, 2022.

által 2007-ben létrehozott és 2010-ben véglegesített AVEPRO felsőoktatási minőségbiztosítási és akkreditációs szervezet által kibocsátott dokumentumok; valamint az egyes intézmények saját – az Apostoli Szentszék által jóváhagyott – statútumai, továbbá az illetékes egyházi hatóság által megerősített működési szabályok. A katolikus egyetemek sajátos küldetése hatékony teljesítésének elengedhetetlen feltétele, hogy a székhelyük, ill. képzési helyük szerint illetékes állami jogszabályi előírásoknak is megfelelő módon tudják végezni kutató és oktató tevékenységüket, beleértve a kiállított különböző akadémiai fokozatok – lehetőség szerinti – állam által történő elismertségét is. Azonban fontos, hogy az egyes intézmények statútumaiban rögzítettek ne sérüljenek az adott állam felsőoktatási törvényében rögzített kötelező előírások következtében.¹⁰

2. A katolikus egyetemek kialakulása

Annak ellenére, hogy a 11–12. században tanúi lehetünk az európai típusú oktatási rendszer alapvető átalakulásának, az egyetemek (*universitas*-ok) megjelenésével, amelyek először – az új szervezeti formát alkalmazva – már a korábban is működő oktatási intézményekre épülnek rá, majd pedig elnyerik a képzéshez és a tudományos fokozatok kiállításához szükséges pápai kiváltságlevelet,¹¹ ezeket az intézményeket a szó terminológiai értelmében mégsem nevezzük katolikus egyetemnek. A ‘katolikus egyetem’ *terminus technicus* alkalmazása a 15. századtól datálható, amelyet az Apostoli Szentszék által alapított olyan egyetem nevébe illesztettek, amely a tudományok művelésével az Egyház javára tevékenykedik az Egyház illetékes hatóságának felügyelete alatt.¹² Nem kétséges, hogy a 16. század előtti középkori egyetemek és az azokon belül kiépült skolasztikus oktatási rendszer, a keresztény – azon belül a katolikus – társadalom keretei között szerveződtek és érték el tudományos eredményeiket, amelyben meghatározó volt a klerikusok által végzett oktatás,

¹⁰ SZUROMI Szabolcs Anzelm – FERENCZY Rita: *Kérdések az állami egyházjog köréből.* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/17.) Budapest, Szent István Társulat, 2014. 172–174.

¹¹ Részletesen vö. SZUROMI Szabolcs Anzelm: A középkori egyetemek létrejöttének és az egyetemi oktatás megszületésének sajátosságai. In KÖRMENDY Kinga (szerk.): *Studentes extra regnum. Egyetemjárás és könyvhasználat az Esztergomi Székeskáptalanban 1183–1543.* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/9.) Budapest, Szent István Társulat, 2007. 41–53.

¹² Matthaëus CONTE A CORONATA: *Institutiones iuris canonici ad usum utriusque cleri et scholarum.* II. Taurini–Romae, 41951. 314.

a klérus képzése, de a laikusok oktatása is.¹³ A katolikus identitás kifejezett formájú megjelölése azonban az egyetemek megnevezésében – éppen a korszak lényegi vallásos társadalmának köszönhetően – nem volt szükséges.¹⁴

A fokozatosan növekvő egyetemi hálózat természetesen maga után vonta annak megfelelő szintű ellenőrzését, valamint a működési rendszer egységesítését. Éppen ezért V. Szixtusz pápa (1585–1590) a Pápai Állam felsőoktatási rendszerének felügyeletére 1588-ban létre hozta a *Congregatio pro universitate studii romani*-t, *Immensa aeterni Dei* kezdetű konstitúciójával.¹⁵ A kongregáció azonban további felhatalmazásokat kapott azért, hogy a pápai alapítólevéllel rendelkező legjelentősebb egyetemek felett is ellenőrzést tudjon gyakorolni, beleértve Párizst, Oxfordot, Bolognát és Salamanca-t.¹⁶ Mindössze tizenegy év telik el, és 1599-ben megtörténik a Jezsuita Rend által kidolgozott egységes felsőoktatási szabályzat, a *Ratio atque instituto studiorum Societatis Iesu* római elfogadása. A szabályzat 1773-ig – a Jézus Társaság feloszlatásáig – volt kisebb módosításokkal hatályban¹⁷ (megjegyzendő, hogy a Pázmány Péter által 1635. május 12-én megalapított, és II. Ferdinánd császár által 1635. október 8-án megerősített egyetem Nagyszombatban szintén ezen oktatási rend alapján működött).¹⁸ A Jezsuita Rend 1814-ben történt visszaállításával újra ez a szabályzat lett az egységesen alkalmazott kritériumrendszer a Szentszék által elismert felsőoktatási intézmények működése és oktatási előírásai tekintetében,¹⁹ amely 1832-ben megújított tartalommal került kiadásra.²⁰

¹³ Henri GILLES: Les clercs et l'enseignement du droit romain. In: *Eglise et culture en France méridionale (XIIe-XIVe siècle)* [Cahiers de Fanjeaux 35.] Toulouse, 2000. 375–387.

¹⁴ Vö. SZUROMI Szabolcs Anzelm: A Katolikus Egyház és az egyetemi képzés: az elmúlt tíz évszázad karakterisztikumai. *Communio*, 22. évf. (2014) 3–13.

¹⁵ SIXTUS V.: Const. *Immensa aeterni Dei* (22. ian. 1588). In: Francisco GAUDE (ed.): *Bullarum diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum collectio*. I–XXIV. Augustae Taurinorum, 1857–1867. VIII. 993.

¹⁶ Szabolcs Anzelm SZUROMI: La fondazione delle università nel medioevo e le particolarità dell'insegnamento universitario. *Folia Theologica et Canonica*, Vol. III. (2014) 123–134., különösen 126–129.

¹⁷ Vö. Claude PAVUR: *The Ratio Studiorum. The Official Plan for Jesuit Education*. Saint Louis, MO, 2005.

¹⁸ TÖRÖK József – LEGEZA László: *Pázmány Péter Katolikus Egyetem*. Budapest, 1999. 11.; vö. ERDŐ Péter: A Pázmány Péter Katolikus Egyetem. In: BEKE Margit (szerk.): *A katolikus Budapest*. III.: *Oktatási és nevelési intézmények*. Budapest, 2019. 136–155., különösen 137.

¹⁹ Carlo FANTAPPIÈ: Modernizzare la tradizione- La rifondazione dell'ordine etico-giuridico nella scolastica barrocca. In: Annamaria CASCETTA – Danilo ZARDIN (a cura di): *Giustizia e ingustizia a Milano fra Cinque e Settecento*. Milano–Roma, 2016. 13–53.

²⁰ Kiadása: *Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Iesu*. Berlin, 1894. Elemzéséhez vö. FAZAKAS Attila: Az 1832. évi Ratio atque institutio studiorum Societas Iesu

Kétségtelen, hogy a ‘katolikus egyetem’ megnevezéssel legkorábban a Leuven-i Katolikus Egyetem kapcsán találkozunk, amely, egyúttal a legrégebb németalföldi egyetem is.²¹ Ezt az intézményt (ahol Rotterdami Erasmus is tanított [†1536]²²) – a ‘katolikus’ jelző kifejezett alkalmazásával – V. Márton pápa alapította (1417–1431) 1425-ben. Mindazonáltal a katolikus egyetemek megszületése leginkább a 18. század vége és a 19. század eleje közé tehető. Ez az időszak Európa-szerte meghozza az egyház által fenntartott intézmények – így a felsőoktatás – szekularizációját.²³ Ennek eredményeként a korábban egyházi irányítás – de legalábbis ellenőrzés – alatt álló egyetemek döntő többsége átkerül teljesen uralkodói, vagy állami fennhatóság alá.²⁴ A Katolikus Egyház a kialakult helyzetre tekintettel – szem előtt tartva a felsőoktatás egyedülálló fontosságát és azt a szerepet, amit az a 11. századtól betöltött – az Apostoli Szentszék által felügyelt – új, nevükben elsődlegesen a katolikus, vagy pápai jelzöt viselő egyetemek létrehozását kezdi meg,²⁵ akár a régi egyetemi központokban. Ez utóbbira példa az *Institut Catholique de Paris* 1875-ben, az *Institut Catholique de Toulouse* 1876-ban, vagy az *Universidad Pontificia de Salamanca* 1940-ben történt megalapítása (az *Université Catholique de Louvain* is újjá alapításra szorul a francia forradalom következtében, amely rendelkezés kiadására XVI. Gergely pápa által [1831–1846] kerül sor, 1834-ben).²⁶ Mindennek háttéréként XII. Leó pápa (1823–1829) 1824-ben kiadott *Quod divina sapientia* kezdetű konstitúciójával megreformálja a pápa által is elismert diploma kiállítási joggal rendelkező egyetemek működését, és a *Congregatio pro universitate studii romani*-t átnevezi *Congregatio studiorum*-ra, jóval szélesebb ellenőrzési jogokkal ruházva azt fel. Közben megszületik 1832-ben a *Ratio studiorum* egységes oktatási szabályzat megújított formája, a felsőoktatási intézmények működésének részletes rendezésére. Az átnevezett kongregáció kompetenciájának 1870-ben történt kibővítése következtében teljes felügyeletet

jelentősége a papképző szemináriumok szempontjából. *Kánonjog*, 26. (2024) 45–55.

²¹ Jo TOLLEBEEK – Liesbet NYS: *The city on the hill: a history of Leuven University 1968–2005*. Leuven, 2006.

²² Vö. Stefan ZWEIG: *Erasmó de Róterdam: Triunfo y Tragedia de un Humanista*. Barcelona, 2005.

²³ Brian D. WEIGELT: Understanding the Impact of Secularism Within the Liberal International Order. *Journal of Church & State*, Vol. 61., No. 1. (2019) 106–123.

²⁴ Franz Xaver WERNZ – Pedro VIDAL: *Ius canonicum ad codicis normam exactum*. IV. Romae, 1935. 90–94.

²⁵ *Universitates et alia instituta studiorum superiorum Ecclesiae Catholicae*. Città del Vaticano, 2005. 13. (Zenon GROCHOLEWSKI bevezető tanulmánya; a továbbiakban: GROCHOLEWSKI.)

²⁶ Szabolcs Anzelm SZUROMI: Religious Education of the Catholic Church, since the 18th century from canonical and ecclesiastical law aspects. *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, Vol. 188. (2021) 4–15.

gyakorolhatott az egész világ összes pápai címmel, vagy katolikus megnevezéssel rendelkező egyeteme fölött, valamint átfogóan a szenttudományok oktatása terén, történjen az akár állami egyetemhez kapcsolódva. Ezt a jogkört bővíti tovább, a papképzés ellenőrzését is az addigiakhoz rendelve, XV. Benedek pápa (1914–1922) 1915. november 4-én, amely kompetencia egészen 2013-ig,²⁷ az 1988. június 28-án kiadott *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció XVI. Benedek pápa által (2005–2013) történt módosításáig fennállt. Jelenleg, a *Praedicate Evangelium* apostoli konstitúció alapján, a Kultúra és Nevelés Dikasztériumának nevelésügyi szekciója teljes felügyeleti joghatósággal rendelkezik a katolikus egyetemek és katolikus egyházi fakultások felett, összekapcsolva a pápai akadémiák tudományos tevékenységével, továbbá a helyi püspöki konferencia, az egyházmegyei és szerzetesi intézmények előjáróinak szempontjaival és egyéni igényeivel.²⁸ Magát a Katolikus Egyház felsőoktatási intézményeire vonatkozó törvényt XV. Benedek pápát követően először XI. Piusz pápa (1922–1939) újította meg 1931-ben *Deus scientiarum Dominus* kezdetű apostoli konstitúciójával,²⁹ amely Szt. VI. Pál pápa (1963–1978) által módosításra került, három évvel a II. Vatikáni Zsinat lezárása után.³⁰ Azonban a katolikus egyetemek működésére vonatkozó előírások tényleges és lényegi átalakítását Szt. II. János Pál pápa (1978–2005) 1990. augusztus 15-én kelt – fentebb idézett – *Ex corde Ecclesiae* kezdetű apostoli konstitúciója jelenti.³¹

3. A katolikus egyetem kortárs jelentősége és felelőssége

3.1. Az intézmények felügyelete

A leglényegesebb változást a katolikus egyetemek működése területén 1990-től az jelentette, hogy alapításukra már nemcsak az Apostoli Szentszék, hanem az adott ország püspöki konferenciája, a megyéspüspök, valamint más hiva-

²⁷ BENEDICTUS XVI: M.P. *Ministorum institutio* (16 ian. 2013). *L'Osservatore Romano*, 16 gennaio 2013.

²⁸ FRANCISCUS: Const. Ap. *Praedicate Evangelium*, Artt. 153–162.; vö. Szabolcs Anzelm SZUROMI: The Reorganized Structure and Functioning of the Roman Curia – A Comparative Analysis in the Light of Earlier Canon Law Sources. *Folia Theologica et Canonica*, Vol. XII. (2023) 133–148., különösen 145.

²⁹ *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 23. (1931) 241–262.

³⁰ PAULUS VI: Const. Ap. *Normae quaedam*. Typis Polyglittis Vaticanis, 1968.

³¹ IOANNES PAULUS II: Const. Ap. *Ex corde Ecclesiae* (15 aug. 1990). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 82. (1990) 1475–1509.

talos egyházi jogi személy is jogosulttá vált. Az utóbbi esetben természetesen szükséges a felette illetékes egyházi hatóság engedélye is.³² A korábbi – CIC (1917)³³-hez íródott – kézikönyvek aláhúzzák, hogy nemcsak az alapító egyházi hatóságnak – amely a *Deus scientiarum Dominus* kezdetű apostoli konstitúció alapján még egyedül az Apostoli Szentszékot jelentette³⁴ – áll jogában ellenőrizni (vö. vizitálni) a katolikus egyetemet, hanem a helyi ordináriusnak is, hiszen saját egyházmegyéjében elsődleges kötelezettséggel rendelkezik a hitletétemény őrzésére [vö. CIC (1917) Can. 1381].³⁵ Ez az ellenőrzési jogkör mind a mai napig kiterjed annak a vizsgálatára, hogy az intézményben folyó oktatói és kutatói tevékenység összhangban van-e az Egyház tanításával, valamint, hogy az egyetemi munka a jó erkölcsnek megfelelően történik-e. Így a megyéspüspök bekérheti a képzésben használt könyveket, és a nem megfelelő alkalmazását megtilthatja. A helyi ordinárius vizitációs jogát nem korlátozza az intézményt esetlegesen fenntartó szerzetesrend exempt jellege.³⁶ Szükséges kihangsúlyozni az egyetem felett illetékes egyházi hatóság és a területileg illetékes megyéspüspök különleges kötelezettségét is az egyetemen belül végzett lelkipásztori tevékenység összehangolására.³⁷

Látható tehát a katolikus egyetem működésének összetett felügyeleti rendszere, amelyben – az intézményt az *Ex corde Ecclesiae* 3. artikulusában megjelölt alapítótól függetlenül – a Kultúra és Nevelés Dikasztériuma tölti be a legfelső szerepet. Ez a kompetencia a szenttudományokat oktató karok, vagy ezek hiányában az ilyen stúdiumok oktatására létrehozott önálló szervezeti egységek tekintetében minden esetben teljesen közvetlen ellenőrzési jogot jelent. Az egyetem más tudományokat oktató szervezete, működése, valamint az oktatás tartalma felett – megtartva az *Ex corde Ecclesiae*-ben rögzített tudományos

³² *Ex corde Ecclesiae*, Art. 3 §§ 1–4. Vö. Joseph AMMER: Universidades. In: Stephan HAERING – Heribert SCHMITZ (dir.): *Diccionario Enciclopédico de Derecho Canónico*. (edición española: Ignacio PÉREZ DE HEREDIA – Valle José Luis LLAQUET.) Barcelona, 2008. 814–815.

³³ Codex Iuris Canonici. *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 9. (1917) 11–521. A továbbiakban: CIC (1917).

³⁴ CONTE A CORONATA i. m. II. 316.

³⁵ Arthur VERMEERSCH – Ioseph CREUSEN: *Epitome iuris canonici cum commentariis ad scholas et ad usum privatum*. II. Mechlinae–Romae, 1954. 502–504.

³⁶ LEO XIII: Const. *Romanos Pontifices* (8 mai. 1881) n. 20; CIC (1917) Can. 1382. Vö. VERMEERSCH – CREUSEN i. m. 504. A hatályos joghoz vö. Angel MARZOA – Jorge MIRAS – Rafael RODRÍGUEZ-OCAÑA (dir.): *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*. III. Pamplona, 1996. 274. (Davide CITO).

³⁷ José Antonio SILVA: Universidad católica. In: Javier OTADUY – Antonio VIANA – Joaquín SEDANO (dir.): *Diccionario General de Derecho Canónico*. VII. Pamplona, 2012. 765–768., különösen 767–768.

kutatás szabadságának kereteit – a Kultúra és Nevelés Dikasztériuma részéről ez a felügyelet lehet közvetett (az alapító vagy engedélyező püspöki konferencián, megyéspüspökön keresztül), amelyre példa az egyetem működéséről bekért jelentés, az újabb karok megalapításának engedélyezése (vagy más esetben az azokról történő tájékozódás). Ezekhez hasonlóan ilyennek minősül a már meglévő karok megszűnése, valamint a státútum módosításának jóváhagyása tekintetében gyakorolt jogkör. Súlyos esetben közvetlenül is érvényesítheti a dikasztérium a felügyeleti és ellenőrzési jogkört, amelynek oka lehet a Katolikus Egyház tanításával és küldetésével ellentétes bármely egyetemi cselekmény, különösen akkor, ha az arra illetékes alacsonyabb szintű egyházi hatóság elhanyagolja, vagy megtagadja a szükséges intézkedés megtételét. Természetesen akkor is közvetlenül gyakorolja jogkörét a dikasztérium, amikor hatáskörében, vagy a pápa által külön intézkedéssel ráruházott felhatalmazással egyetemlegesen kötelező jogszabályt vagy irányelvet bocsát ki a katolikus egyetemek működésének rendezése területén.³⁸

Amennyiben az alapító – vagy engedélyező – a területileg illetékes püspöki konferencia, úgy a közvetlen felügyelet tekintetében annak a plénuma, vagy állandó tanácsa köteles eljárni, amit az egyetem irányában a nagykancellár, azaz a püspöki konferencia elnöke képvisel. Hasonló a helyzet a más ordinárius (ordináriusok) által alapított (vagy engedélyezett) egyetem esetében. Azonban – amint azt már korábban jeleztük – a területileg illetékes ordináriust bármely kategóriába tartozó katolikus egyetem – vagy más katolikus felsőoktatási intézet – esetében ellenőrzési és vigilancia jog illeti meg, saját joghatósága területén.

Matthaeus Conte a Coronata külön megemlíti, hogy a katolikus egyetemen végzett munkának és az ott kiállított tudományos fokozatoknak nemcsak az egyházi elismerését, hanem az állami elfogadását is szükséges megőrizni.³⁹ Ezt korábban biztosította, hogy a katolikus egyetem – az egyetemi autonómia tiszteletben tartásával – az állami előírások alapján is ki volt véve a rendes világi joghatóság alól.⁴⁰ A helyzet azonban lényegileg megváltozott a II. világháborút követően, amikor megszűnt a felsőoktatási intézmények fenti kiváltsága és azok egységes állami szabályozás alá kerültek, önálló állami felsőoktatási törvénnyel rendezve működésüket, szerkezetüket, a kibocsátható diplomák szintjét és az azokhoz kapcsolt jogkövetkezményeket. Ez – ahogy arra a korábbiakban rámutattunk – komoly konfliktust eredményezhet – az állam és egyház elválasztási

³⁸ GROCHOLEWSKI i. m. 18.

³⁹ CONTE A CORONATA i. m. II. 317.

⁴⁰ WERNZ–VIDAL i. m. IV. 99.

rendszerének függvényében – a két jogrend egymástól eltérő rendelkezései miatt.⁴¹ Ebből nyilvánvaló, hogy a katolikus egyetemek belső szabályzatainak és működésének két jogrend kötelező előírásainak kell egyszerre megfelelniük, valamint a kibocsátott hivatalos dokumentumok jelentős része is – a legtöbb ország esetében – két jogrendben fejt ki hatást egyszerre.⁴² Mindazonáltal le kell szögeznünk, hogy az állami akkreditációs feltételeknek történő megfelelés nem indokolhatja a katolikus egyetem identitásától való eltávolodást, vagy a katolikus tanítással össze nem egyeztethető oktatást és kutatást, valamint az Egyház fegyelmi előírásainak az elutasítását. Ezt a helyzetet jelentősen segíti az AVEPRO felsőoktatási minőségbiztosítási és akkreditációs szervezet felállítás,⁴³ valamint egyre erősödő kompetenciaköre⁴⁴ és a nemzetközi akadémiai életben elfogadott működése, amelyet újrarendezett a *Praedicate Evangelium* apostoli konstitúció 190–191. artikulusa.⁴⁵

3.2. A katolikus egyetem identitásának megőrzése mint sajátos felelősség

A katolikus egyetem tehát a tudományos képzés és kutatás területén, a legmagasabb szinten elhelyezkedő olyan intézmény, amelynek az egyetemi feladatkör betöltése mellett a ‘katolikus’ jelleg is a meghatározója,⁴⁶ José Antonio Silva megfogalmazását követve: „autentikusan katolikus”.⁴⁷ Nem járulékos eleme tehát az egyetemnek, vezetésének és döntéseinek a Katolikus Egyházhoz

⁴¹ Vö. pl. Joseph LISTL – Heribert SCHMITZ (Hrsg.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg 1999. 749–752.

⁴² SZUROMI-FERENCZY i. m. 167.

⁴³ *Agenzia per la Valutazione e la Promozione della Qualità nelle Facoltà Ecclesiastiche: Lettera Circolare n.7* (Prot. 392/2005). Città del Vaticano, 12 iun. 2009.; *AVEPRO* (Prot. 4/2010). Città del Vaticano, 22 febr. 2010. Vö. C. DE INSTITUTIONE CATHOLICA: *Ordinationes*, Art. 16 n. 6; FRANCISCUS: Const. Ap. *Veritatis gaudium*, 61.

⁴⁴ SECR. STATUS: *Statuta Avepro* (5 mai. 2015). *Acta Apostolicae Sedis*, Vol. 109. (2017) 296–302.; vö. C. DE INSTITUTIONE CATHOLICA: *Lettera circolare n.2 – per la fedele esecuzione della Costituzione Apostolica Veritatis gaudium* (Prot. 1049/2019). Città del Vaticano, 8 dec. 2019. n. 3 (Quality Assurance e AVEPRO).

⁴⁵ <https://tinyurl.com/428crdcf> (konzultáció: 2024. május 6.).

⁴⁶ SZUROMI Szabolcs Anzelm: Miként lehet nemzetközileg versenyképes egy katolikus egyetem a 21. században – Megnyitó gondolatok a 2018/2019-es akadémiai évhez – (elhangzott: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2018. szeptember 7.). Vö. Szabolcs Anzelm SZUROMI: The religious dimension of education as one of the primary principles of religious freedom based on human dignity. *Folia Theologia et Canonica*, Vol. V. (27/19) [2016] 137–144.

⁴⁷ SILVA i. m. 765.

való szoros kötődés. Az említett identitás megjelenítésében és megőrzésében az egyetem állandó oktatóinak közössége különleges szerepet tölt be.⁴⁸ Ez kifejeződik mind saját tudományterületük kiemelkedő művelésében, mind a katolikus tanítás irányában megnyilvánuló kellő tiszteletében (vö. *Ex corde Ecclesiae*, Art. 4 § 1).⁴⁹ Ez az irányelv kiterjed azokra az egyetemi oktatókra is, akik más vallási közösséghez tartoznak, vagy nem vallásosak,⁵⁰ és ebből következik, hogy az állandó oktatói kar többségét a Katolikus Egyházhoz tartozóknak szükséges alkotnia.⁵¹ Mindezek szem előtt tartásával, Szt. II. János Pál pápa négy pontban összegezte a katolikus egyetem lényegi tulajdonságait:

„1) keresztény eszmeiség, nemcsak az egyének, hanem az egyetemi közösség részéről is; 2) állandó reflexió a katolikus hit fényében az emberi tudás növekvő kincsestárára, melyhez a katolikus egyetem saját kutatásaival keresi a hozzájárulás lehetőségeit; 3) hűség az Egyház által közvetített keresztény üzenethez; 4) intézményes elkötelezettség Isten népének és az emberiség nagy családjának szolgálatára azon az úton, mely az életnek értelmet adó transzcendentális cél felé vezet.”⁵²

Ezekhez további négy alapelvet fűzött hozzá: a tudás integrációját; a dialógust a hit és az értelem között; az etikai vonatkozást; valamint a teológiai távlatot.⁵³ Az utóbbi jól mutatja a katolikus egyetemen belüli – valamilyen önálló szervezeti egység formájában történő – teológiai oktatás elengedhetetlenségét, amelynek tanításához a CIC (1983) 812. kán. előírása alapján az illetékes egyházi hatóságtól származó engedélyre van szükség.⁵⁴ Egyúttal kifejezi, hogy az Egyház a modern korban is úgy tekint a teológia művelésére, mint tényleges – a más tudományterületek és tudományágak eredményeire reflektáló – önálló tudományra, amely a kinyilatkoztatásban és a szenthagyományban rögzített

⁴⁸ Antonio María ROUCO VARELA: El derecho a la educación, ¿de nuevo a debate?. In: Antonio María ROUCO VARELA (dir.): *Ecclesia et Ius. Escritos de derecho canónico y concordatario*. (Studia Canonica Matritensia 1.) Madrid, 2014. 389–409.

⁴⁹ Pio LAGHI: The Catholic University as University and as Catholic. *Seminarium*, Vol. 35. (1995) 369–376.

⁵⁰ *Ex corde Ecclesiae*, Art. 4 § 4.

⁵¹ *Ex corde Ecclesiae*, Art. 4 § 4; vö. MARZOA–MIRAS–RODRÍGUEZ–OCAÑA i. m. III. 274.; ERDŐ (2014) i. m. 420.

⁵² *Ex corde Ecclesiae*, 13.; vö. SILVA i. m. 765–766.

⁵³ *Ex corde Ecclesiae*, 15.

⁵⁴ ERDŐ (2014) i. m. 416.

ismeretek tükrében, olyan módon beszél – saját adekvát tudományos módszerét alkalmazva – Istenről, az emberről, a világról, az életről, az igazságról, az erkölcsös (és nem pusztán etikus) cselekmény sajátosságairól, amely más tudományok megismerési horizontján keresztül rejtve marad a kutató elme számára.⁵⁵ Ezt Ferenc pápa 2024. február 1-én, a *University of Notre Dame* (South Bend, IN, USA) rektorának és Kuratóriumának a látogatásakor röviden úgy foglalta össze, mint „a hit és az értelem belső harmóniája”, valamint nyitottság „az igaz, a jó, és a szép” művelésére.⁵⁶

Vissza kell azonban térnünk az *Ex corde Ecclesiae* apostoli konstitúció 15. pontjában rögzített első három alapelvre. A tudás integrációja különösen is hangsúlyos egy olyan korban, ahol a szisztematikus gondolkodás feledésbe merül, a klasszikus kategóriák szétesnek, a tudományos *terminus technicus*-ok alkalmazása pedig elmosódott tartalommal jelenik meg.⁵⁷ Az igazság keresése és a megismerésre való törekvés (*első alapelv*) az ember legalapvetőbb adottságai közé tartozik. Ez azonban nemcsak lehetőségeket jelent az egyes ember számára, hogy a megismerés, az analízis, a szintézis, a már feltárt ismeretek és az új eredmények elérésének eszközeit meghatározott – intézményesen letisztult keretek között – elsajátítsa, hanem egyúttal erkölcsi kötelezettséget is, hogy a megismert igazságot mások számára – az igazsághoz hűen – átadja, annak tartalmát mások előtt megvédje és a bennük foglalt értékeket megőrizze.⁵⁸ Csakis ezáltal képes a rendezett ismeret tényleges hatást gyakorolni a közösség egészére, azaz az emberi társadalomra. Márpedig a tudományos cselekmény gyakorlása mindig az egész közösség javát, és az igazság egyetemesebb megismerését kell, hogy lehetővé tegye. A katolikus egyetem lényegéhez tartozik tehát a legmagasabb szinten álló alap kutatások végzése és az elért eredményeknek a különböző osztatlan, BA/BSc, MA/MSc és PhD képzésbe, valamint bármely szakirányú továbbképzési programba való szisztematikus beépítése; mindezt összekapcsolva a konkrét terület tudományos műveléséhez és fejlesztéséhez

⁵⁵ Vö. pl. ROKAY Zoltán: A teológia módszertana. In: SZUROMI Szabolcs Anzelm (szerk.): *A tudományos módszer.* (Pázmány Könyvek Sorozat 9.) Budapest, Szent István Társulat, 2013. 11–19.

⁵⁶ *Greeting of his Holiness Pope Francis to the President and Board of Trustees of the University of Notre Dame.* Indiana, U.S.A. 1 feb. 2024. <https://tinyurl.com/mrycamff> (konzultáció: 2024. május 6.).

⁵⁷ Szabolcs Anzelm SZUROMI: The Epoch of Crisis of the Classical Categories. In: Szilveszter E. VIZI – Tamás G. KUCSERA (ed.): *Europe in a World in Transformation.* (Conference at the Hungarian Academy of Sciences, 14th-16th December 2006.) Budapest, 2008. 165–171.

⁵⁸ SZUROMI Szabolcs Anzelm: *Bevezetés a katolikus hit rendszerébe.* Budapest, Szent István Társulat, 2014. 68.

szükséges etikai és erkölcsi elvek kidolgozásával és bemutatásával. Ennek elengedhetetlen eszköze a kiemelkedő minőség.⁵⁹ A legtöbb katolikus egyetem elsődlegesen a bölcsészet- és társadalomtudományok művelésének a területén végez jelentős munkát,⁶⁰ azonban éppen a 21. század tudományfelfogásának módosulásai, az alkalmazott eszközök és nem utolsósorban a társadalmon belül beállt változások szükségessé teszik a legújabb természet-, műszaki-, és orvostudományi területen elért eredmények megfelelő – a katolikus tanítás fényében történő – elemzését;⁶¹ sőt, ezeken a területeken akár az úttörő szerep vállalását is. Ezek szoros kapcsolatban vannak a *második* – vagyis az etikai – *alapelvvel*. A katolikus egyetem nem képes betölteni sajátos küldetését, azaz a keresztény értékrend hiteles megjelenítését a tudományos világban, valamint az új generáció képzésében, nevelésében, az ember világban való helyes szemlélete kialakításában, ha nem kínálja fel azt a tudományosan igazolt, a kortárs társadalom és kultúra legjelentősebb problémáira választ adó versenyképes és hiteles alternatívát, amely megkülönbözteti a szekularizált, az erkölcsi és etikai alapelveket relativizált – vagy éppen meghaladott – normának tekintő posztmodern kutatástól és oktatástól.⁶² Ennek sajnálatos jelensége egyre erőteljesebben érvényesül számos, a legrangosabb intézetek közé tartozó egyetemen, szerte a világon. A *harmadik alapelv* valójában mindennek az összegzését jelenti, hiszen „a módszeres kutatás a tudomány minden ágában, ha az igazán tudományos módon történik, és összhangban van az erkölcsi normákkal, [akkor] a hittel soha nem kerül ellentétbe.”⁶³

4. Összegzés

A bemutatott tények és társadalmi, kutatási, oktatási változások jól jelzik, hogy a 15. században önálló felsőoktatási kategóriaként megjelent ‘katolikus egyetem’ – amely szervezeti forma különleges lendületet kapott a 18–19. században – bizonyította, hogy képes a jogalkotó által ráruházott feladatok megvalósítására.

⁵⁹ DE POOTER i. m. 45–78.

⁶⁰ GROCHOLEWSKI i. m. 16–17.

⁶¹ Vö. KISVÁRI Benedek: Reflexió Ferenc pápa a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai és Bionikai Karán elhangzott beszédének gondolataira. *Folia Humanistica et Socialia*, 1. évf. (2023) 31–41.

⁶² A kérdésről pl. Franco ANELLI: Az egyetem, az új humanizmus és a tudás egysége. *Kanonjog*, 17. (2015) 7–14.

⁶³ *Ex corde Ecclesiae*, 17.

Sőt, a 20. század második felétől kezdve nélkülözhetetlen eszközévé vált a katolikus tanítás és erkölcsi rend aktív megjelenítésének biztosítása szempontjából a tudományos közéletben, a kutatásban és az oktatásban.⁶⁴ Éppen ezért elengedhetetlen a katolikus egyetem fentebb bemutatott sajátos identitásának következetes megtartása.⁶⁵ Erre hívta fel Ferenc pápa is a figyelmet 2024. január 19-án, a Katolikus Egyetemek Nemzetközi Szövetsége delegációja előtt mondott beszédében:

„Egy olyan időszakban, amikor sajnos maga az oktatás »üzletté« válik, és a nagy személytelen gazdasági rendszerek úgy fektetnek be az iskolákba és egyetemekbe, mint a tőzsdébe, az egyház intézményeinek meg kell mutatniuk, hogy más természetűek, és más gondolkodásmód szerint cselekszenek. Egy oktatási tevékenység nem csak tökéletes programokon, hatékony felszereltségen vagy jó üzleti gyakorlaton alapul. Egy nagyobb szenvedélynek kell éltetnie az egyetemet, ami az igazság közös keresésében, egy nagyobb értelmezési horizontban nyilvánul meg, amelyet a tudás közösségében élnek meg, ahol érezhető a szeretet felszabadultsága.”⁶⁶

A katolikus egyetem tehát nem azzal válik vonzóvá és hatékonyvá a nemzetközi felsőoktatási életben, hogy feladja az örök értékek közvetítése iránti hűséget, tudományos módszereiben akár részben vagy egészben szakítva a keresztény erkölcsi szabályok megtartásával, esetleg külső megjelenésében nem vállalja az intézmény katolikus identitását; hanem éppen azáltal, hogy az *Ex corde Ecclesiae*-ben kifejtett alapelvek maradéktalan követésével és kezdeményezésre kész kimagasló tudományos teljesítménnyel, a szekuláris egyetemi közegben a hit és a tudás, az erkölcsi érték és az igazság megismerésének összhangján keresztül versenyképes és pozitív társadalomformáló képést nyújt hallgatói számára.

⁶⁴ Vö. pl. Szabolcs Anzelm SZUROMI: Ethics for Global Sustainability – Meaning, Limits, and Responsibility –. (Third Symposium on Global Sustainability, October 1st 2019, Rome, Italy).

⁶⁵ Patrick VALDRINI: Les Universités Catholiques en Europe. *Seminarium*, Vol. 45., No. 4. (2005) 939–945.

⁶⁶ *Discorso del Santo Padre Francesco alla delegazione della Federazione Internazionale Università Cattoliche*. 19. ian., 2024. <https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2024/january/documents/20240119-fiuc.html> (konzultáció: 2024. május 5.).

